

A hand in a dark suit sleeve is pulling a vibrant red theater curtain to the right. The curtain has a fringed edge at the top. In the lower-left foreground, the backs of several rows of red theater seats are visible, receding into the darkened auditorium.

Сомерсет Моем

ТЕАТР

1.

Двері відчинилися, Майкл Госселін підняв очі. До кімнати увійшла Джулія.

— Це ти? Я тебе не затримаю. Лише одну хвилинку. Тільки покінчу з листами.

— Я не поспішаю. Просто зайшла подивитися, які квитки відіслали Деннорантам. Що тут робить цей юнак?

З безпомилковим відчуттям досвідченої актриси, додавши жест до слова, вона вказала рухом витонченої голівки на кімнату, через яку тільки-но пройшла.

— Це бухгалтер. З контори Лоренса і Хемфрі. Він тут уже три дні.

— Виглядає дуже юним.

— Він у них в учнях за контрактом. Схоже, що на справі знається. Вражений тим, як ведуться у нас бухгалтерські книги. Він не уявляв собі, що можна поставити театр на ділові рейки. Каже, в деяких фірмах рахункові книги в такому стані, що посивіти можна.

Джулія посміхнулася. Гарне обличчя чоловіка випромінювало самовдоволення.

— Тактовний юнак.

— Він сьогодні закінчує. Чи не взяти його з собою перекусити нашвидкуруч? Він цілком добре вихований.

— По-твоєму, цього достатньо, щоб запрошувати його на ланч?

Майкл не помітив легкої іронії, що прозвучала в її голосі.

— Якщо ти заперечуєш, я не стану його звати. Я просто подумав, що це принесе йому велике задоволення. Він страшенно тобою захоплюється. Три рази ходив на останню п'єсу. Йому до нестями хочеться познайомитися з тобою.

Майкл натиснув кнопку, і за мить на порозі з'явилася його секретарка.

— Листи готові, Марджорі. Які на сьогодні у мене призначені зустрічі?

Джулія неуважно слухала список, який читала Марджорі, і знічев'я оглядала кімнату, хоча пам'ятала її до дрібниць. Якраз такий кабінет і повинен бути у антрепренера першокласного театру. Стіни були обшиті панелями (за собівартістю) хорошим декоратором, на них висіли гравюри на театральні сюжети, виконані Зоффані і де Вайльдом. Крісла зручні, великі.

Майкл сидів в чіппендейлі* — підробка, але придбана у відомій меблевій фірмі, — його стіл, з важкими пузатими ніжками, теж чіппендейл, виглядав надзвичайно солідно. На столі стояла її фотографія у масивній срібній рамці і, для симетрії, фотографія Роджера, їхнього сина.

Між ними містилося чудове срібне письмове приладдя, яке вона подарувала колись Майклу на день народження, а попереду — бювар з червоного сап'яну з багатим золотим візерунком, де Майкл тримав папір, на випадок, якщо йому заманеться написати лист від руки.

На папері була адреса: «Сіддонс-театр», на конвертах емблема Майкла: кабаняча голова, а під нею девіз: «*Nemo nimis in lacessit*»**. Жовті тюльпани в срібній вазі, виграної Майклом на змаганнях з гольфу серед акторів, свідчили про дбайливість Марджорі.

Джулія кинула на неї замислений погляд. Незважаючи на коротко стрижене, знебарвлене перекисом волосся і густо нафарбовані губи, у неї був безстатевий вид, який відрізняє ідеальну секретарку. Вона пропрацювала з Майклом п'ять років, повинна була уздовж і поперек вивчити його

* Стиль англійських меблів XVIII століття.

** Ніхто не чіпатиме мене безкарно (лат.)

за цей час. Цікаво, вистачило у неї розуму закохатися в нього?

Майкл підвівся з крісла.

— Ну, люба, я готовий.

Марджорі подала йому чорний фетровий капелюх і відчинила двері. Коли вони вийшли з контори, юнак, якого помітила, проходячи, Джулія, обернувся і встав.

— Дозвольте познайомити вас з місіс Ламберт, — сказав Майкл. Потім додав з виглядом посла, що представляє аташе царської особі, при дворі якої він акредитований:

— Це той джентльмен, який люб'язно погодився привести до ладу наші бухгалтерські книги.

Юнак залився яскравим рум'янцем. На теплу усмішку Джулії, яка завжди була у неї напоготові, він відповів дерев'яною посмішкою. А щиро потиснувши йому руку, вона зазначила, що його долоня стала вологою від поту. Його збентеження було зворушливе. Так, певно, відчували себе ті, кого представляли Сарі Сіддонс*.

Джулія подумала, що не дуже люб'язно відповіла Майклу, коли він запропонував покликати хлопчика на ланч. Вона подивилася йому прямо в очі своїми величезними темно-карими променистими очима. Без будь-якого зусилля, так само інстинктивно, як відмахнулася би від набридливої мухи, вона вклала в голос трохи іронічну, ласкаву привітність:

— Можливо, ви не відмовитеся поїхати з нами перекусити? Майкл привезе вас назад після ланчу.

Юнак знову почервонів, кадик на його тонкій шії судорожно сіпнувся.

— Це дуже люб'язно з вашого боку. — Він стривожено

* Сіддонс, Сара (1755—1831) — відома англійська актриса.

оглянув свій костюм. — Але я неймовірно брудний.

— Ви зможете вмитися і почиститись, коли приїдете до нас.

Машина чекала біля службового входу: довгий чорний автомобіль з хромованими деталями, сидіння обтягнуті посрібленою шкірою, емблема Майкла скромно прикрашає дверцята. Джулія села ззаду.

— Сідайте зі мною. Майкл поведе машину.

Вони жили на Стенхоуп-плейс. Коли вони приїхали, Джулія веліла дворецькому показати юнакові, де він може помити руки. Сама вона піднялася до вітальні. У той час як вона фарбувала губи, з'явився Майкл.

— Я сказав йому, щоб він йшов сюди, як тільки буде готовий.

— Між іншим, як його звать?

— Гадки не маю.

— Милий, треба ж нам знати. Я попрошу його розписатися в книзі для відвідувачів.

— Занадто багато честі. — Майкл просив розписуватися тільки найпочесніших гостей. — Ми бачимо його тут в перший і останній раз.

У цей момент юнак з'явився у дверях. В машині Джулія доклала всіх зусиль, щоб заспокоїти його, але він, видно, все ще боявся. Їх вже чекав коктейль, Майкл розлив його по келихах. Джулія вийняла сигарету, і юнак запалив сірник, але рука в нього так сильно тремтіла, що йому ні за що б не вдалося прикурити, тому вона стиснула її своїми пальцями.

«Бідне ягнятко, — подумала Джулія, — певно, сьогодні самий знаменний день в його житті. Буде на сьомому небі від щастя, коли розповідатиме про це. Він стане героєм у своїй конторі, і все від заздрості луснуть».

Мова Джулії сильно різнився, коли вона говорила сама з собою і з іншими людьми.

З собою вона не соромилася у виразах. Джулія з насолодою зробила першу зтяжку.

Право ж, якщо подумати, хіба не дивно, що ланч з нею і півгодинна розмова додасть людині стільки значущості, зробить її великою персоною в її жалюгідному світі.

Юнак вичавив із себе фразу:

— Яка приголомшлива кімната.

Джулія обдарувала його чарівною посмішкою, злегка піднявши свої прекрасні брови, що він, напевно, не раз бачив на сцені.

— Я дуже рада, що вона вам подобається, — голос у неї був низький і трохи хрипкуватий.

По тону Джулії можна було подумати, що його слова зняли величезний камінь з її душі.

— Ми в родині вважаємо, що у Майкла чудовий смак.

Майкл самовдоволено оглянув кімнату.

— У мене такий багатий досвід. Я завжди сам придумую інтер'єри для наших п'єс. Звичайно, у нас є людина для чорнової роботи, але ідеї мої.

Вони переїхали в цей будинок два роки тому, і Майкл так само, як і Джулія, знав, що вони віддали його в руки досвідченого декоратора, коли вирушили в турне по провінції, і той взявся повністю його підготувати до їх приїзду, причому безкоштовно, за те, що вони нададуть йому роботу в театрі, коли повернуться. Але навіщо було повідомляти ці нудні подробиці людині, навіть ім'я якої було їм невідомо.

Будинок був відмінно обставлений, в ньому вдало поєднувалися антикваріат і модерн, і Майкл міг з повним

правом сказати, що це, поза сумнівом, будинок джентльмена. Однак Джулія наполягла на тому, щоб спальня була такою, як вона хоче, і, оскільки її абсолютно влаштувала спальня в їхньому старому будинку на Рідженсі-парк, де вони жили з кінця війни, перевезла її сюди всю цілком. Ліжко та туалетний столик були обтягнуті рожевим шовком, кушетка і крісло – світло-блакитним, який так любив Натьє* ; над ліжком пурхали пухкі позолочені херувими, які тримають лампу під рожевим абажуром, такі ж пухкі позолочені херувими оточували гірляндою трюмо.

На столі атласного дерева стояли в багатих рамах фотографії з автографами: актори, актриси і члени королівської родини. Декоратор презирливо підняв брови, але це була єдина кімната в будинку, де Джулія відчувала себе по-справжньому затишно. Вона писала листи за бюро з атласного дерева, сидячи на позолоченому стільці.

Дворецький оголосив, що ланч подано, і вони пішли вниз.

– Сподіваюся, ви не залишитеся голодні, – сказала Джулія. – У нас з Майклом дуже поганий апетит.

І дійсно: на столі їх чекали смажена камбала, котлети зі шпинату і компот.

Ця їжа могла вгамувати законний голод, але не давала погладшати. Кухарка, попереджена Марджорі, що до ланчу буде ще одна людина, приготувала на швидку руку смажену картоплю. Вона виглядала хрусткою і апетитно пахла. Але їв її тільки гість. Майкл втупився на блюдо з таким виглядом, ніби не зовсім розумів, що там лежить, потім, ледь помітно здригнувшись, прокинувся від похмурого задуму і сказав:

* Натьє, Жан Марк (1685—1766) — французький портретист.

— Ні, дякую. Вони сиділи за довгим і вузьким обіднім столом, Джулія і Майкл на торцях, одне проти одного, в величних італійських кріслах, юнак — посередині, на не дуже зручному, стільці, який, проте, вигідно гармоніював з іншими меблями. Джулія помітила, що юнак поглядає на буфет, і нахилилася до нього з чарівною посмішкою.

— Вам що-небудь потрібно?

Він почервонів.

— Чи не можна мені шматок хліба?

— Звичайно.

Джулія кинула на дворецького виразний погляд — він в цей момент якраз наливав біле сухе вино в келих Майкла, — і той вийшов з кімнати.

— Ми з Майклом не їмо хліба. Джевонс зробив дурницю, не подумавши, що вам він може знадобитися.

— Зрозуміло, їсти хліб — це тільки звичка, — сказав Майкл. — Неймовірно, як легко від неї відучитися, якщо вже твердо вирішив.

— Бідне ягнятко, худий, як тріска, Майкл.

— Я відмовився від хліба не тому, що боюся погладшати. Я не їм його, тому що не бачу в цьому сенсу. При моєму моціоні я можу їсти все, що хочу.

Для п'ятдесяти двох років у Майкла була ще дуже хороша фігура. В молодості його густе каштанове волосся, чудова шкіра, великі сині очі, прямий ніс і маленькі вуха завоювали йому славу першого красеня англійської сцени. Тільки тонкі губи трошки псували його.

Високий — шести футів зросту, — він відрізнявся до того ж прекрасною поставою. Настільки вражаюча зовнішність і спонукала Майкла піти на сцену, а не в армію — по стопах батька. Зараз його каштанове волосся майже зовсім посивіло, і він стриг його куди коротше, обличчя стало

ширше, на ньому з'явилися зморшки, шкіра перестала нагадувати персик, по щоках зазмїїлися червоні жилки. Але завдяки чудовим очам і стрункій фігурі, він все ще був досить гарний.

Провівши п'ять років на війні, Майкл засвоїв військову виправку, і, якби ви не знали, хто він (що навряд чи було можливо, бо його фотографії з того чи іншого приводу вічно з'являлися в ілюстрованих газетах), ви б прийняли його за офіцера високого рангу. Він хвалився, що його вага збереглася такою, якою була у двадцять років, і багато років прокидався в будь-яку погоду о восьмій годині ранку, одягав шорти і светр та бігав по Риджентс-парку.

— Секретарка сказала мені, що ви були на репетиції сьогодні вранці, міс Ламберт, — зазначив юнак. — Ви збираєтеся ставити нову п'єсу?

— Ні в якому разі, — відповів Майкл. — Ми робимо повні збори.

— Майкл вирішив, що ми трохи розбовталися і призначив репетицію.

— І дуже цьому радий. Я виявив, що де-не-де закралися трюки, яких я не давав при постановці, і в багатьох місцях актори дозволяють собі сваволити з текстом. Я дуже педантичний в цих питаннях і вважаю, що треба строго дотримуватися авторського слова, хоча, бачить бог, то, що пишуть автори в наші дні, небагато чого варто.

— Якщо ви хочете подивитися цю п'єсу, — люб'язно сказала Джулія, — я впевнена, Майкл дасть вам квиток.

— Мені б дуже хотілося піти ще раз, — гаряче сказав юнак. — Я бачив виставу вже три рази.

— Невже? — здивовано вигукнула Джулія, хоча вона чудово пам'ятала, що Майкл їй про це говорив. — Звичайно, п'єска ця не така погана, вона цілком відповідає

своєму призначенню, але я не уявляю, щоб кому-небудь захотілося тричі дивитися її.

— Я не стільки заради п'єси, скільки заради вашої гри.

«Все-таки я витягла з нього це», — подумала Джулія і додала вголос:

— Коли ми читали п'єсу, Майкл ще сумнівався. Йому не дуже сподобалася моя роль. Ви знаєте, по суті, це — не для провідної актриси. Але я вирішила, що зумію дещо з неї зробити. Зрозуміло, на репетиціях другу жіночу роль довелось сильно скоротити.

— Я не хочу сказати, що ми наново переписали п'єсу, — додав Майкл, — але, повірте, те, що ви бачите зараз на сцені, сильно відрізняється від того, що запропонував нам автор.

— Ви граєте просто дивовижно, — сказав юнак.

(«А в ньому є свій шарм».)

— Рада, що я вам сподобалася, — відповіла Джулія.

— Якщо ви будете дуже люб'язні з Джулією, вона, можливо, подарує вам на прощання свою фотографію.

— Правда? Подаруєте?

Він знову спалахнув, його блакитні очі засяяли. («А він і справді дуже-дуже милий».)

Гарним юнака, мабуть, назвати було не можна, але у нього було відкрите прямодушне обличчя, а сором'язливість видавалася навіть привабливою. Хвилясте світло-каштанове волосся було ретельно прилизане, і Джулія подумала, наскільки більше б йому пішло, якщо б він не користувався бріоліном. У нього був свіжий колір обличчя, гарна шкіра і дрібні гарні зуби.

Джулія помітила зі схваленням, що костюм сидить на ньому добре і він вміє його носити. Юнак виглядав чистеньким та славним.

— Вам, мабуть, раніше не доводилося бувати за лаштунками? — запитала вона.

— Ніколи. Ось чому мені до смерті хотілося отримати цю роботу. Ви навіть не уявляєте, що це для мене означає!

Майкл і Джулія доброзичливо йому посміхнулися. Під його захопленими поглядами вони росли у власних очах.

— Я ніколи не дозволяю стороннім присутнім на репетиції, але, оскільки ви тепер наш бухгалтер, ви начебто, входите до складу трупи, і я не проти зробити для вас виняток, якщо вам захочеться прийти, — сказав Майкл.

— Це надзвичайно люб'язно з вашого боку. Я ще жодного разу в житті не був на репетиції. А ви будете грати в новій п'єсі, містере Госселін?

— Ні, не думаю. Я тепер не дуже прагну грати. Майже неможливо знайти роль на моє амплуа. Розумієте, в моєму віці вже не станеш грати коханців, а автори перестали писати ролі, які в моїй юності були в кожній п'єсі. Те, що французи називають «резонер». Ну, ви знаєте, що я маю на увазі — герцог, чи міністр, чи відомий королівський адвокат, які говорять дотепні речі і обводять всіх навколо пальця. Не розумію, що сталося з авторами. Схоже, вони взагалі розучилися писати. Від нас очікують, що ми побудуємо будинок, але де цегла? І ви думаєте, вони нам вдячні? Автори, я хочу сказати. Ви б здивувалися, якби почули, які умови у них вистачає нахабства ставити!

— Однак факт залишається фактом: нам без них не обійтися, — посміхнулася Джулія. — Якщо п'єса погана, її ніяка гра не врятує.

— Вся справа в тому, що і публіка перестала по-справжньому цікавитися театром. В величні дні розквіту англійської сцени люди не ходили дивитися п'єси, вони ходили

дивитися акторів. Не важливо, що грали Кембл* або місіс Сіддонс. Публіка йшла, щоб дивитися на їхню гру. І хоча я не заперечую, якщо п'єса погана, ми горимо. Тим не менш, коли вона гарна, навіть тепер глядачі приходять дивитися акторів, а не п'єсу.

— Я думаю, ніхто з цим не стане сперечатися, — сказала Джулія.

— Такий актрисі, як Джулія, потрібно одне — твір, де вона може себе показати. Дайте їй його, і вона зробить все інше.

Джулія посміхнулася юнакові чарівною, але трохи вибачальною посмішкою.

— Не треба приймати мого чоловіка занадто серйозно. Боюся, там, де справа стосується мене, він трохи упереджений.

— Якщо хлопець що-небудь у цьому розуміє, він повинен знати, що в області акторського мистецтва ти можеш все.

— Я просто остерігаюся робити те, чого не можу. Звідси і моя репутація.

Але тут Майкл глянув на годинник.

— Ну, хлопче, нам слід їхати.

Юнак проковтнув залпом то, що ще залишалося у нього в чашці. Джулія піднялася з-за столу.

— Ви не забули, що обіцяли мені фотографію?

— Думаю, у Майкла в кабінеті знайдеться щось підходяще. Ходімо, разом виберемо.

Джулія провела його в більшу кімнату позаду їдальні. Хоча передбачалося, що це буде кабінет Майкла — «Треба ж людині мати місце, де вона може посидіти без

* Кембл, Джон (1757—1823) — англійський актор.

перешкод і викурити трубку», – використовували її головним чином як гардеробну, коли у них бували гості. Там стояло прекрасне бюро червоного дерева, на ньому фотографії Георга V і королеви Марії з їх особистими підписами. Над каміном висіла стара копія портрета Кембла в ролі Гамлета пензля Лоренса*. На столику лежала купа надрукованих на машинці п'єс. По стінах йшли книжкові полиці, закриті знизу дверцятами. Відкривши дверцята, Джулія вийняла пачку своїх останніх фотографій. Простягнула одну з них юнакові.

– Ця, здається, не така погана.

– Чарівна.

– Значить, я тут не настільки схожа, як думала.

– Дуже схожі. Так само, як у житті.

На цей раз посмішка її була іншою, трохи лукавою; Джулія опустила на мить вії, потім, піднявши їх, подивилася на юнака з тим м'яким виразом очей, яке шанувальники називали її оксамитовим поглядом. Вона не переслідувала цим ніякої мети, зробила це просто механічно, з інстинктивного бажання подобатися. Хлопчик був такий молодий, такий боязкий, здавалося, у нього такий милий характер, і вона ніколи більше його не побачить, і їй не хотілося, так би мовити, залишитися в боргу, а хотілося, щоб він згадував про цю зустріч, як про один з великих моментів свого життя. Джулія знову глянула на фотографію. Непогано б насправді виглядати так. Фотограф посадив її, не без її допомоги, найвигіднішим чином. Ніс у неї був злегка товстуватим, але завдяки майстерному освітленню, це зовсім не було помітно; жодна зморшка не псувала гладкої шкіри, від погляду її прекрасних очей мимоволі тануло серце.

* Лоренс, Томас (1769—1830) — англійський художник.

— Добре. Отримуйте цю. Ви самі бачите, я не гарна і навіть не гарненька. Коклен* завжди говорив, що у мене *beaute du diable***. Ви ж розумієте французьку?

— Для цього — достатньо.

— Я підпишу її вам.

Джулія села за бюро і своїм чітким плавним почерком написала: «Щиро Ваша, Джулія Ламберт».

2

Коли чоловіки пішли, Джулія знову переглянула фотографії перед тим, як покласти їх на місце. «Непогано для сорока шести років, — посміхнулася вона. — Я тут схожа, не доводиться сперечатися. — Вона озирнулася в пошуках дзеркала, але не знайшла. — Чортові декоратори. Бідний Майкл. Чого дивуватися, що він рідко тут сидить. Звичайно, я ніколи не була особливо фотогенічна».

У Джулії раптом виникло бажання глянути на старі знімки. Майкл був чоловік діловий та акуратний. Всі її фотографії зберігалися в великих картонних коробках, в хронологічному порядку. Його власні, також датовані, були в інших коробках в тій же шафі.

— Коли хто-небудь захоче написати історію нашої кар'єри, весь матеріал буде під рукою, — говорив він.

З тим же похвальним наміром він з самого першого дня на сцені наклеював всі газетні вирізки в великі конторські книги, і їх накопичилася вже ціла полиця.

Там були дитячі картки Джулії і знімки, зроблені в ранній юності; Джулія в перших своїх ролях, Джулія — молода

* Коклен, Бенцо Констан (1841—1909) — французький актор.

** Диявольська краса (франц.)

заміжня жінка з Майклом, а потім з Роджером, тоді ще немовлям. Одна їх фотографія – Майкл, мужній і неправдоподібно гарний, вона сама, втілена ніжність, і Роджер, маленький кучерявий хлопчик, – мала колосальний успіх. Всі ілюстровані газети віддали їй по цілій сторінці; її друкували на програмах. Зменшена до розмірів художньої листівки, вона протягом багатьох років продавалася у провінції. Так прикро, що, вступивши до Ітона, Роджер навідріз відмовився фотографуватися разом з матір'ю. Дивно – не хотіти потрапити в газети!

– Люди подумають, що ти – потвора або ще що-небудь, – сказала вона. – У цьому немає нічого поганого. Піди на прем'єру, подивися, як всі ці світські пані та панове товпляться навколо фотографів, всі ці міністри, судді та інші. Вони роблять вигляд, ніби їм це ні до чого, але треба бачити, які пози вони приймають, коли їм здається, що фотограф націлив на них об'єктив.

Однак Роджер стояв на своєму.

На очі Джулії потрапила її фотографія в ролі Беатріче. Єдина шекспірівська роль в її житті. Джулія знала, що погано виглядає в костюмах тієї епохи, хоча ніколи не могла зрозуміти чому: ніхто краще за неї не вмів носити сучасне вбрання. Вона все шила собі у Парижі – і для сцени, і для особистого вжитку; кравчині говорили, що ні від кого не отримують стільки замовлень.

Фігура у неї чарівна, це всі визнають: довгі ноги і, для жінки, досить високий зріст. Шкода, що їй не випало зіграти Розалінду, їй би дуже пішов чоловічий костюм. Зрозуміло, тепер уже пізно, а може, і добре, що вона не стала ризикувати. Хоча при її красі, її лукавому кокетуванні і почутті гумору вона, напевно, була б ідеальна в цій ролі. Критикам не дуже сподобалася її Беатріче. Вся справа в

тому клятому білому вірші. Її голос, низький, глибокий, грудний голос з такою ефектною хрипкістю, від якої в чутливому пасажі у вас стискалося серце, а смішні рядки здавалися ще смішнішими, абсолютно не годився для білого вірша. Знову ж, її артикуляція: вона завжди була настільки чітка, що Джулії не доводилося натискати, і так кожне слово чути в останніх рядах балкону; говорили, що через це вірші звучать в неї, як проза. Вся справа в тому, думала Джулія, що вона занадто сучасна.

Майкл почав з Шекспіра. Це було ще до їхнього знайомства. Він грав Ромео в Кембриджі, і після того як, закінчивши університет, провів рік в драматичній школі, його ангажував Бенсон*.

Майкл гастролював по провінції і грав найрізноманітніші ролі. Він скоро зрозумів, що з Шекспіром далеко не зайдеш, і якщо він хоче стати провідним актором, йому треба навчитися грати у сучасних п'єсах. У Міддлпулі був театр з постійною трупю і постійним репертуаром, що привертав до себе велику увагу; ним завідував якийсь Джеймс Ленгтон. Пропрацювавши в трупі Бенсона три роки, Майкл написав Ленгтону, коли вони збиралися в чергову поїздку до Міддлпула, і запитав, чи не можна з ним побачитися.

Джиммі Ленгтон, товстий, лисий, червонощокий чоловік сорока п'яти років, схожий на одного з заможних бургерів Рубенса, обожнював театр. Він був ексцентричний, самовпевнений, сповнений кипучої енергії, пихатий і непереборний. Він любив грати, але його зовнішні дані

* Бенсон, Франк Роберт (1858–1939) – англійський актор і режисер. Присвятив себе постановці шекспірівських п'єс, організатор щорічних фестивалів на батьківщині Шекспіра – в Стратфорд-на-Ейвоні.

були придатні для дуже небагатьох ролей, і слава богу, так як актор він був поганий. Він не міг стримати притаманну йому експансивність, і, хоча уважно вивчав і обдумував свою роль, всі вони перетворювалися на гротеск. Він перебільшував кожен жест, надмірно підкреслював кожне слово. Але коли він вів репетицію з трупою – інша річ, тоді він не міг терпіти ніякої награності. Вуха у Джиммі було ідеальне, і хоча сам він і слова не міг вимовити в потрібній тональності, відразу помічав, якщо суціль фальшивить хтось інший.

– Не будьте природні, – говорив він акторам. – Сцена не місце для цього. Тут все – удавання. Але будьте ласкаві здаватися природними.

Джиммі витискав з акторів усі соки. Вранці, з десяти до двох, йшли репетиції, потім він відпускав їх додому вчити ролі і відпочити перед вечірнім спектаклем. Він розпікав їх, він кричав на них, він насміхався над ними. Він недостатньо їм платив.

Але якщо вони добре виконували зворушливу сцену, він плакав, як дитина, і коли смішну фразу вимовляли так, як йому хотілося, він хапався за боки. Якщо він був задоволений, він стрибав по сцені на одній ніжці, а коли сердився, кидав п'єсу на підлогу і топтав її, а по його щоках котилися гнівні сльози.

Трупа сміялася над Джиммі, лаяла його і робила все, щоб йому догодити.

Він викликав в них заступницький інстинкт, всі вони, до одного, відчували, що просто не можуть його підвести. Вони говорили, що він дере з них три шкури, у них і хвилинки немає вільної, такого життя навіть худоба не витримає, і при цьому їм приносило якесь особливе задоволення виконувати його непомірні вимоги. Коли він з

почуттям стискав руку старого актора, який отримує сім фунтів в тиждень, і говорив: «Клянуся богом, старий, ти був просто неймовірний», – старий відчував себе Чарлзом Кіном*.

Сталося так, що коли Майкл приїхав до Міддлпула на зустріч, про яку просив у листі, Джиммі Ленгтону якраз був потрібний актор на ампуа першого коханця. Він здогадався, з якого приводу Майкл хоче його бачити, і пішов напередодні в театр подивитися на його гру. Майкл виступав в ролі Меркуціо і не дуже йому сподобався, але коли той увійшов до нього в кабінет, Джиммі був вражений його красою. У коричневому сюртуку і сірих штанях з легкої вовни він, навіть без гриму, був такий гарний, що аж дух захоплювало. У нього були невимушені манери, і говорив він, як джентльмен. Поки Майкл викладав мету свого візиту, Джиммі уважно за ним спостерігав. Якщо він хоч якось може грати, з такою зовнішністю ця молода людина далеко піде.

– Я бачив вашого Меркуціо вчора, – сказав він. – Що ви самі про нього думаєте?

– Огидний.

– Згоден. Скільки вам років?

– Двадцять п'ять.

– Вам, напевно, говорили, що ви гарні?

– Тому-то я і пішов на сцену, а не в армію, як батько.

– Чорт забирай, мені б вашу зовнішність, яким би я був актором!

Скінчилася зустріч тим, що Майкл підписав контракт. Він пробув у Джиммі Ленгтона два роки. Незабаром він

* Кін, Чарлз Джефрі (1811? – 1868) – відомий англійський актор.

став улюбленцем трупи. Він був добродушний і чуйний, послужливий. Його краса викликала сенсацію в Міддлпулі, і біля службового входу вічно стирчала купа дівчат, що чекали, коли він вийде. Вони писали йому любовні листи і посилали квіти. Майкл приймав їх поклоніння як належне, але не дозволяв закрутити собі голову. Він прагнув успіху і твердо вирішив, що не зв'яже себе нічим, що може цьому перешкодити.

Джиммі Ленгтон скоро прийшов до висновку, що, незважаючи на наполегливість Майкла і гаряче бажання досягти успіху, з нього ніколи не вийде хороший актор. Рятувала Майкла тільки краса. Голос у нього був тонкий і в особливо патетичні моменти звучав трохи пронизливо. Це скоріше було схоже на істерику, ніж на бурхливу пристрасть. Але найбільшим його недоліком в якості героя-коханця було те, що він не вмів зображати кохання. Він вільно вів звичайний діалог, вмів донести «сіль» вимовлених їм рядків, але коли доходило до визнання в любові, щось його сковувало. Він ніяковів, і це було видно.

— Чорт вас забирай, не тримайте дівчину так, немов це мішок з картоплею! — кричав на нього Джиммі Ленгтон. — Ви цілуєте її з таким виглядом, ніби боїтеся заразитися застудою! Ви закохані в неї. Вам повинно здаватися, ніби ви будете танути, як віск, і якщо через секунду буде землетрус і земля вас поглине, чорт з ним, з цим землетрусом!

Але все було марно. Незважаючи на свою красу, витонченість і невимушені манери, Майкл залишався холодним коханцем. Це не завадило Джулії пристрасно їм захопитися. Сталося це відразу ж, як тільки Майкл приєднався до їхньої трупи.

У самій Джулії все йшло гладко. Народилася Джулія у Джерсі, де її батько, уродженець цього острова,

практикував як ветеринар. Сестра її матері вийшла заміж за француза, торговця вугіллям, який жив у Сен-Мало, і Джулію відправили до неї вчитися у місцевому ліцеї. Французькою вона говорила, як справжня французженка. Вона була природжена актриса, і, скільки себе пам'ятала, ні у кого не викликало сумнівів, що вона піде на сцену. Її тітонька, мадам Фаллу, була «en relations»* зі старою актрисою, яка у в молодості була *societaire*** в *Comedie Francaise****.

Пішовши з театру, та переселилася до Сен-Мало і жила там на невелику пенсію, яку призначив їй один з її коханців, коли вони нарешті розлучилися після багатьох років вірного позашлюбного життя. До того часу, коли Джулії виповнилося дванадцять, ця актриса перетворилася на товсту, гучну та діяльну стару шістдесяти з гаком років, яка більше за все любила смачно поїсти. У неї був дзвінкий, розкотистий сміх і гучний, низький, як у чоловіка, голос. Вона давала Джулії перші уроки драматичного мистецтва і навчила усім прийомам, які сама свого часу дізналася у *Conserwatoire*****. Вона ж розповідала їй про Рейхенберг, яка виступала в амплуа інженю до сімдесяти років, про Сару Бернар***** і її золоте горло, про величного Муні-Сюллі***** і великого Коклена. Вона читала Джулії довгі уривки з трагедій Корнеля і Расіна так, як звикла вимовляти їх в *Comedie Francaise*, і стежила, щоб та розумувала їх подібним чином.

* «В добрих відносинах» (франц.)

** Постійний член трупи «Комеді Франсез» (франц.).

*** «Комеді Франсез» (франц.)

**** Вище музичне та театральне училище (франц.)

***** Бернар, Сара (1844–1923) – відома французька актриса.

***** Муні-Сюллі, Жан (1841–1916) – відомий французький актор.

Дівчинка чарівно декламувала повні знемоги і пристрасті монологи Федри, підкреслюючи ритм олександрійського вірша і вимовляючи слова так афектовано та разом з тим так драматично. Свого часу Жанна Тебу, мабуть, грала в дуже перебільшуваній манері, але вона навчила Джулію чудовою артикуляцією, навчила ходити і триматися на сцені, навчила її не боятися власного голосу і відшліфувала її інтуїтивне вміння встановити потрібний ритм, яке згодом стало однією з найбільших її переваг.

– Не роби паузи, якщо в цьому немає крайньої потреби, – гриміла стара актриса, б'ючи кулаком по столу, – але вже якщо зробила, тягни її, скільки зможеш.

Коли Джулії виповнилося шістнадцять і вона пішла в Королівську академію драматичного мистецтва на Говер-стріт, вона вже знала багато з того, чого там навчали. Їй довелося позбутися деяких прийомів, які виглядали старомодно, і привчитися до більш розмовної манери виконання. Але вона займала перші місця на всіх конкурсах, в яких брала участь, і як тільки закінчила школу, майже відразу отримала, завдяки своїй чудовій французькій, невелику роль покоївки в одному з лондонських театрів. Якийсь час здавалося, що її знання французької мови прирече її тільки на такі ролі, де потрібно іноземний акцент, тому що слідом за французькою покоївкою вона грала австрійську офіціантку. Минуло два роки, перш ніж її відкрив Джиммі Ленгтон.

Джулія гастролювала по провінції з мелодрамою, добре прийнятою у Лондоні, в ролі італійки-авантюристки, чий інтриги врешті стають розкритими; вона намагалася, без особливого успіху, зобразити сорокарічну жінку. Оскільки провідна актриса, блондинка зрілого віку, грала молододівчину, уся вистава була позбавлена правдоподібності.

Джиммі дав сам собі коротку відпустку, яку він проводив, відвідуючи театр за театром, в різних містах. Після закінчення вистави він пішов за лаштунки познайомитися з Джулією. Джиммі був досить відомий в театральних колах для того, щоб його компліменти підлестили їй, і коли він запросив її на завтра до ланчу, Джулія погодилася.

Не встигли вони сісти за столик, як він без натяків приступив до справи.

— Я цієї ночі і очей не заплющив, все думав про вас.

— Оце сюрприз! І які ж у вас були думки — чесні або безчесні?

Джиммі пропустив повз вуха легковажну відповідь.

— Я беру участь в цій грі вже двадцять п'ять років. Я був хлопчиком, що викликав акторів на сцену, робітником сцени, актором, режисером, рекламним агентом, був навіть критиком, чорт забирай. Я живу серед куліс з самого дитинства, з тих пір, як вийшов зі школи, і то, чого я не знаю про театр, і знати не варто. Я думаю, що ви — величезний талант.

— Дуже мило з вашої сторони.

— Заткніться. Говорити буду я. У вас ідеальні дані. Відповідний зріст, відповідна фігура, каучукове обличчя...

— Дуже приємно.

— Ще й як. Таке обличчя і потрібно актрисі. Обличчя, яка може бути будь-яким, навіть прекрасним, обличчя, на якому відбивається кожна думка, проноситься в голові. Таке обличчя було у Дузе*. Вчора ввечері, хоча ви по-справжньому і не думали про те, що робили, час від часу слова, які ви вимовляли, були просто написані у вас на обличчі.

— Це жахлива роль. Там і думати нема про що. Ви чули,

* Дузе, Елеонора (1859–1924) — італійська актриса.

яку дурницю я повинна пороти?

— Жакхливими бувають тільки актори, а не ролі. У вас незвичайний голос, голос, який може перевернути всю душу. Яка ви в комічних ролях — я не знаю, але готовий ризикнути.

— Що ви цим хочете сказати?

— Ваше почуття ритму майже бездоганно. Цьому не можна навчити, мабуть, воно у вас від природи. І це куди краще. Переходжу до суті справи. Я навів про вас довідки. Ви досконало говорите французькою, тому вам дають ролі, де потрібна ламана англійська. На цьому, знаєте, далеко не заїдеш.

— Це все, що я можу отримати.

— Вас задовольнить все життя зображати такі персонажі? Ви застрягнете на них і публіка не стане приймати вас ні в якому іншому амплуа. Ви завжди будете на другорядних ролях. Найбільше — двадцять фунтів на тиждень і загибель великого таланту.

— Я завжди думала, що настане день, і я отримаю справжню роль.

— Коли? Ви можете прочекати десять років. Скільки вам зараз?

— Двадцять.

— Скільки ви отримуєте?

— П'ятнадцять фунтів на тиждень.

— Брехня. Ви отримуєте дванадцять, і це набагато більше того, скільки зараз ви вартуєте. Вам ще всього треба вчитися. Ваші жести банальні. Ви навіть не здогадуєтеся, що кожен жест повинен щось означати. Ви не вмієте змусити публіку дивитися на вас до того, як ви заговорите. Ви занадто грубо накладаєте грим. З таким обличчям, як у вас, чим менше гриму, тим краще. Ви хочете стати зіркою?

— Хто ж не хоче?

— Переходьте до мене, і я зроблю вас найбільшою актрисою Англії. Ви швидко запам'ятовуєте текст? Напевно, так, у вашому віці...

— Думаю, могу слово в слово запам'ятати будь-яку роль за дві доби.

— Вам потрібен досвід, і я — для того, щоб вас зробити. Переходьте до мене, і ви будете мати двадцять ролей на рік. Ібсен, Шоу, Баркер, Зудерман, Хенкін, Голсуорсі. У вас є величезна чарівність, але, судячи з усього, ви ще не маєте жодного уявлення як нею користуватися. — Джиммі засміявся коротким смішком. — А якби мали, ця стара карга за дві секунди вижила б вас з трупи. Ви повинні брати публіку за горло й казати: «Гей ви, собаки, дивіться-но на мене». Ви повинні панувати над нею. Якщо у людини немає таланту, ніхто їй його не дасть, але якщо талант є, можна навчити ним користуватися. Кажу вам, у вас є усі задатки великої актриси. Я ще ніколи в житті ні в чому не був так упевнений.

— Я знаю, що мені не вистачає досвіду. Звичайно, мені треба подумати про вашу пропозицію. Я б не проти перейти до вас на один сезон.

— Йдіть до біса. Ви уявляєте, я зможу за один сезон зробити з вас актрису? Стану тягнути з себе жили, щоб ви дали кілька пристойних вистав, а потім поїхали до Лондона грати якусь незначну роль у комерційній п'єсі? За якого кретина ви мене маєте! Я підпишу з вами контракт на три роки, я буду платити вам вісім фунтів на тиждень, і працювати вам доведеться, як коняці.

— Про вісім фунтів на тиждень не може бути й мови. Це смішно. Такої пропозиції я прийняти не можу.

— Чудово можете. Це все, чого ви зараз вартуєте, і все, що ви будете отримувати.

Джулія пробула у театрі три роки і встигла за цей час багато чого довідатися. До того ж Жанна Тебу, що не відрізнялася суворою мораллю, поділилася з нею масою корисних відомостей.

— А чи не розраховуєте ви випадково, що за ці ж гроші я стану спати з вами?

— О господи, невже ви думаєте, у мене є час крутити романи з актрисами моєї трупи? У мене купа куди більш важливих справ, дитинко. І ви побачите, що після чотирьох годин репетицій, не кажучи вже про ранкові вистави, та після того, як ви зіграєте ввечері у спектаклі так, що я буду вами задоволений, у вас теж не буде ані часу, ані бажання кохатися. Коли ви ляжете нарешті в ліжку, вам одного захочеться — спати.

Але тут Джиммі Ленгтон помилився.

Кінець знайомого уривка

William Somerset Maugham 'Theatre'

Переклад українською — Вікторія Цибульська

tsybulska.com

publisher.tsybulska.com